

गेल्या दशकाहून अधिक काळापासून, भारताला 'ट्रान्सजेंडर' या संज्ञेची सर्वसमावेशक समज स्वीकारल्याबद्दल ओळख मिळाली आहे. ही एक व्यापक संज्ञा आहे जी अशा लोकांसाठी वापरली जाते ज्यांची लैंगिक ओळख जन्मावेळी त्यांना निर्धारित केलेल्या लिंगाशी जुळत नाही आणि ती हिजरा, किन्नर, अरवणी, जोगता यांसारख्या विशिष्ट सामाजिक-सांस्कृतिक समुदायांपुरती किंवा आंतरलिंगी भिन्नता असलेल्या लोकांपुरती मर्यादित नाही.

ट्रान्सजेंडर व्यक्ती (हक्कांचे संरक्षण) कायदा, २०१९ च्या सध्याच्या चौकटीअंतर्गत, ट्रान्सजेंडर ओळखीची मान्यता पाच प्रमुख तत्वांवर आधारित आहे:

१. स्व-ओळख
२. एक सोपी प्रशासकीय प्रक्रिया
३. कोणतीही सक्तीची वैद्यकीय प्रक्रिया नाही
४. नॉन-बायनरी ओळखींना मान्यता
५. लिंग-पुष्टीकरण करणाऱ्या सेवांची उपलब्धता

तृतीयपंथी व्यक्ती (हक्कांचे संरक्षण) सुधारणा विधेयक, २०२६

१३ मार्च २०२६ रोजी सायंकाळी, केंद्रीय सामाजिक न्याय आणि सक्षमीकरण मंत्री डॉ. वीरेंद्र कुमार यांनी लोकसभेत सुधारणा विधेयक सादर केले. हे दुरुस्ती विधेयक २०१९ च्या कायद्याने स्थापित केलेले सर्वसमावेशकतेचे प्रारूप मोडीत काढते.

सुधारणा विधेयकासंदर्भातील प्रमुख चिंता

अनेक प्रमुख तरतुदींमुळे गंभीर घटनात्मक आणि मानवाधिकारविषयक चिंता निर्माण करतात:

- १) स्व-ओळखीचा अधिकार काढून घेणे: हे विधेयक लिंग ओळख मान्य करण्याचा अधिकार व्यक्तींकडून काढून घेऊन तो सरकारने नियुक्त केलेल्या वैद्यकीय मंडळाकडे हस्तांतरित करते, त्यामुळे ट्रान्सजेंडर व्यक्तींची व्याख्या केवळ जैविक समजापुरती मर्यादित राहते.
- २) "ट्रान्सजेंडर" ची संकुचित आणि मनमानी व्याख्या: ही दुरुस्ती ट्रान्सजेंडर व्यक्तींची व्याख्या काही सामाजिक-सांस्कृतिक ओळख, आंतरलिंगी भिन्नता असलेल्या लोकांपुरतीच मर्यादित करते, त्यामुळे भारतातील अनेक लिंग-विविध समुदायांना वगळले जाते आणि लिंग-वंचिततेच्या गुंतागुंतीच्या वास्तवाला संकुचित जैविक निकषांपुरते मर्यादित केले जाते.
- ३) गुन्हेगारीकरणाचा धोका: भारतात असे वर्तन एक सामाजिक प्रथा म्हणून अस्तित्वात असल्याचा कोणताही विश्वसनीय पुरावा नसतानाही, हे विधेयक कलम १८ मध्ये एक नवीन फौजदारी तरतूद आणते, ज्यानुसार एखाद्या व्यक्तीला ट्रान्सजेंडर बनण्यास "भाग पाडल्याबद्दल" पाच वर्षांपर्यंतच्या तुरुंगवासाची शिक्षा होऊ शकते. या तरतुदीचा गैरवापर व्यक्तींना आणि त्यांच्या समर्थक गटांना त्रास देण्यासाठी, लक्ष्य करण्यासाठी आणि तुरुंगात टाकण्यासाठी सहजपणे केला जाऊ शकतो.

आमची शिफारस

आम्ही, संबंधित ट्रान्स आणि क्विअर व्यक्ती, समूह आणि त्यांचे समर्थक, ट्रान्सजेंडर व्यक्ती (हक्कांचे संरक्षण) सुधारणा विधेयक, २०२६ चा तीव्र निषेध आणि विरोध करतो. हे विधेयक ट्रान्सजेंडर व्यक्तींना हमी दिलेल्या सन्मान, स्वायत्तता आणि घटनात्मक संरक्षणांना कमी लेखते. आम्ही कायदेकर्त्यांना आवाहन करतो की त्यांनी ही सुधारणा मागे घ्यावी आणि भारतातील ट्रान्सजेंडर व्यक्तींचे घटनात्मक हक्क, सन्मान आणि स्वायत्तता जपावी. कोणत्याही सुधारणेमध्ये, आम्ही सरकारला आग्रह करतो की त्यांनी २०१९ च्या कायद्यात वापरलेली "ट्रान्सजेंडर

व्यक्ती" ची व्याख्या कायम ठेवावी, जी घटनात्मक तत्त्वे आणि आंतरराष्ट्रीय मानवाधिकार मानके या दोन्हींचे प्रतिबिंब आहे.